

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ВАРИАТИВТІ КУРСТАРДЫҢ МАҢЫЗЫ**Шабдарбай Г.С.***Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды., Қазақстан*

This article discusses the importance of elective courses in the educational system. Elective courses allow students to expand and deepen their learning process by taking into account their individual interests and professional orientation. Elective courses in the current education system ensure the personal development of students and play an important role in the choice of their future profession. The social significance of these courses is related to their contribution to inclusive education, providing equal opportunities among different social groups. The article shows that elective courses help students develop their creative abilities, foster critical thinking, and increase their social responsibility.

Бұл мақалада білім беру жүйесіндегі вариативті курстардың маңызы қарастырылған. Вариативті курстар оқушылардың жеке қызығушылықтарымен кәсіби бағдарына сәйкес отырып, олардың білім алу процесін кеңейтуге және тереңдеуге мүмкіндік береді. Қазіргі білім беру жүйесіндегі вариативті курстар оқушылардың тұлғалық дамуын қамтамасыз етіп, болашақ мамандық таңдау дамаңызды рөл атқарады. Мақалада вариативті курстардың оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сыни ойлауын қалыптастыруға және әлеуметтік жауапкершілігін арттыруға көмектесетіндігі көрсетілген.

Кілт сөздер: вариативтік курстар, білім беру жүйесі, оқушылардың тұлғалық дамуы, кәсіби бағдар, инклюзивтілік, шығармашылық қабілет, сыни ойлау, әлеуметтік жауапкершілік.

Білім беру жүйесінде вариативті курстардың маңыздылығын, олардың оқушылардың тұлғалық дамуына және кәсіби бағдарын анықтауға ықпалын зерттеу. Сондай-ақ, вариативті курстардың әлеуметтік және білім беру жүйесіндегі инклюзивтілікпен теңдікті қолдаудағы рөлін анықтау.

Зерттеу әдістерімен материалдары. Зерттеу барысында әдебиеттерді талдау, теориялық және эмпирикалық деректерді жинақтау әдістері қолданылды. Мақалада білім беру жүйесіндегі вариативті курстардың мәнімен маңызына қатыстығылыми еңбектермен әдістемелік материалдар қарастырылды. Сондай-ақ, оқушылардың білім алу траекториясының тауда вариативті курстардың әсері зерттелді. Бұл зерттеу жұмысында әртүрлі авторлардың ғылыми көз қарастарымен пікірлері атқанды.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде өзгерістер мен жаңартулар жүзеге асырылуда. Қазақстанның білім беру жүйесінің жаңартылуы мектептерде вариативті курстардың енгізілуімен тығыз байланысты. Вариативті курстар оқушылардың кәсіби бағдарын анықтауға және олардың жеке қызығушылықтарына сәйкес білім алуға мүмкіндік береді. Осылайша, оқушылар тек негізгі пәндермен ғана шектеліп қоймай, қосымша білім алу арқылы болашақ мамандықтарын таңдауға бағытталады. Вариативті курстар – оқушылардың өздері таңдайтын оқу пәндерінен тұратын қосымша курстар. Оқушылар осы курстарды таңдай отырып, жеке тұлға ретінде дамуына ықпал ететін білім мен дағдыларды меңгереді. Мысалы, география немесе экология пәндері бойынша

ұйымдастырылатын вариативті курстар оқушыларға әлемнің табиғи байлықтарын, ауылшаруашылығы мен экологиялық мәселелерді тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде вариативті курстар оқушылардың қызығушылықтарын ескере отырып, олардың жеке білім алу траекториясын құруға жағдай жасайды. Мұндай курстар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға және оларды болашақ кәсіптік мамандықтарына дайындауға көмектеседі [1].

Қазіргі білім беруде вариативті курстар икемді және дараланған оқыту жүйесін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Олар оқушыларға оқу пәндерін қызығушылықтарына, қажеттіліктеріне және болашақ жоспарларына сәйкес таңдауға мүмкіндік береді. Бұл әр оқушының жеке қажеттіліктері мен қабілеттеріне сәйкес келетін бағытта дамуына мүмкіндік береді. Вариативті курстар оқушылардың білім көкжиегін кеңейтуге ықпал етеді. Олар стандартты мектеп бағдарламасында ұсынылмауы мүмкін көптеген пәндерді оқуға мүмкіндік береді. Осылайша, оқушылар әртүрлі білім салаларына еніп, жан-жақты дағдыларды дамытуға мүмкіндік алады [2].

Вариативті курстардың әлеуметтік маңыздылығы олардың білім берудегі инклюзивтілік пен теңдікке ықпал ету қабілетінде көрінеді. Оқу пәндерін таңдауды ұсыну әділ және инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруға ықпал ете отырып, әр оқушының жеке қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескереді. Вариативті курстар сонымен қатар мектеп ортасындағы әртүрлілікке және қоғамдастықты нығайтуға ықпал етеді. Оқушылар әртүрлі пәндерді оқып, әртүрлі ортадағы пікірлес адамдармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігіне және олардың ой-өрісін кеңейтуге ықпал етеді [3].

Вариативті курстар – бұл оқу профилінің бөлігі ретінде ұсынылатын және мектеп немесе оқушы компонентінен таңдап алынатын курстар. Вариативті курстар әр оқушының ерекше қабілеттерін дамытуға ықпал ете отырып, білім берудегі теңдік пен әділеттілік принциптерін қолдайды. Олардың әлеуметтік маңыздылығы-әр оқушының өз әлеуетін ашуға және жалпы әл-ауқатқа үлес қосуға мүмкіндігі бар толерантты және ашық қоғамды қалыптастыру. Вариативті курстардың негізгі 3 функциясы бар:

- бейіндік курстың құрылымы ретінде. Бұл жағдайда қосымша берілген профильдік курс толығымен тереңдетілген болып саналады, нәтижесінде оқушы оқитын мектеп немесе сынып белгілі бір пәндерді тереңдетіп оқытатындәстүрлі мектепке айналады.

- базалық курстардың мазмұнын дамыту: бұл курстардың оқытылуы минималды жалпы білім беретін деңгейде жүзеге асырылады, сабақтас оқу пәндері бойынша қорытынды аттестацияға қосымша дайындық жүргізуге мүмкіндік береді.

- танымдық қызығушылықтарды қанағаттандыру: вариативті курстар оқушының әртүрлі іскерлік бағыттары бойынша танымдық қызығушылықтарын қанағаттандыруға көмектеседі [4].

Заманауи мектеп білім беріп қана қоймай, тез өзгеретін әлемге бейімделуге қабілетті жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл тұрғыда оқушыларға олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін пәндер мен салаларды таңдау мүмкіндігін ұсынатын вариативті курстар басты рөл атқарады. Бұл тек оқудағы табысқа ғана емес, тұлғаның өсуіне, әлеуметтенуіне және әлеуметтік маңызды қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді.

Біріншіден, вариативті курстар оқытуды жекелендіруге ықпал етеді. Екіншіден, мұндай курстар сыни ойлау мен шығармашылықты дамытады. Олар көбінесе тәуелсіз ақпаратты іздеуді, талдауды және шешім қабылдауды талап ететін жобалық жұмысты, зерттеу тапсырмаларын және шығармашылық тапсырмаларды қамтиды.

Вариативті курстардың әлеуметтік бағдары бірнеше аспектілерде көрінеді. Олар ең алдымен оқушылардың әлеуметтенуіне ықпал етеді. Бұл курстар көбінесе топтық жобалар мен тапсырмаларды қамтиды, олар топтық жұмысты, қарым-қатынасты және жанжалдарды шешу дағдыларын дамытады. Оқушылар командада жұмыс істеуді үйренеді, бұл кәсіби ғана емес, жеке өмірде де маңызды дағды [5].

Сонымен қатар, вариативті курстар азаматтық жауапкершілік пен қоғамдық сананы дамытуға ықпал етеді. Экология, құқық, азаматтық және басқа да әлеуметтік ғылымдар курстары оқушыларға тұрақты дамудың, адам құқықтарының және азаматтық жауапкершіліктердің маңыздылығын түсінуге көмектеседі. Олар қоршаған ортаны, мәдени дәстүрлерді және басқалардың құқықтарын құрметтеуге үйретеді. Бұл оқушылардың белсенді азаматтық ұстанымын және қоғам алдындағы жауапкершілігін дамытуға көмектеседі.

Заманауи мектептегі вариативтік курстар оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етіп, оқушыларды қоғам өміріне дайындауда оқу-тәрбие үрдісінде маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың жеке қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескереді, сыни ойлау мен шығармашылықты дамытады, әлеуметтенуге және азаматтық жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Мұндай курстардың әлеуметтік бағыты инклюзивті және әділ қоғам құруға үлес қоса отырып, теңсіздік пен әлеуметтік оқшауланумен күресуге көмектеседі. Вариативті курстарды енгізу және дамыту білім беру жүйесін жетілдіру және болашақ ұрпақты қазіргі заманның сын-қатерлеріне дайындау жолындағы маңызды қадам болып табылады [6].

Вариативті курстарды шартты түрде келесі түрлерге бөлуге болады:

I. Пәндік курстар, олардың міндеті негізгі мектеп бағдарламасына кіретін пәндер бойынша білімді тереңдету және кеңейту. Пәндік вариативті курстарды бірнеше топқа бөлуге болады:

- таңдалған пәнді тақырыптық және уақытша келісім бойынша тереңдетуге бағытталған жоғары деңгейдегі курстар (мұндай курстар пәнді профильде емес, терең деңгейде оқуға мүмкіндік береді, бұл жағдайда курстың барлық бөлімдері шамамен бірдей тереңдікпен оқытылады);

- пәннің міндетті бағдарламасына кіретін негізгі курстың жекелеген бөлімдерін тереңдетіп оқытатын курстар;

- пәннің міндетті бағдарламасына кірмейтін негізгі курстың жекелеген бөлімдерін тереңдетіп оқытатын курстар;

- есептерді шешу әдістерін (математикалық, физикалық, химиялық, биологиялық және т.б.) зерделеуге, сондай-ақ физикалық, химиялық, биологиялық эксперимент негізінде есептерді құрастыруға және шешуге арналған курстар;

- табиғатты тану әдістерін зерттеуге арналған курстар;

- қолданбалы курстар, олардың мақсаты – оқушыларды тәжірибеде білімді қолданудың маңызды жолдары мен әдістерімен таныстыру, заманауи техника мен өндіріске деген қызығушылығын дамыту;

- мектептің оқу жоспарына кіретін (физика, биология, химия, географиялық ашылулар тарихы) және кірмейтін (астрономия, техника және т.б.) пәндердің тарихына арналған курстар.

II. Мақсаты оқушылардың табиғат пен қоғам туралы білімдерін интеграциялау болып табылатын пәнаралық курстар.

III. Негізгі оқу жоспарына кірмейтін пәндер бойынша курстар.

Вариативті курстардың мақсаттары мен мазмұны әртүрлі болғанымен, оларды таңдаған оқушылардың сұраныстарына сәйкес келуі қажет [7].

Қазіргі мектептегі вариативті курстардың маңызы мен әлеуметтік бағыты ерекше назар аударуды талап етеді және қазіргі мектептегі вариативті курстар білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды құралы болып табылады. Олар оқушылардың жан-жақты дамуына, кәсіби іс-әрекетке дайындалуына, оқу процесіне қызығушылығын арттыруға және әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді. Сондықтан, вариативті курстарды дамыту және қолдау білім беру саласындағы басымдықтардың бірі болуы тиіс. Бұл өз кезегінде, қоғамның жалпы дамуына, оқушыларды мансап пен тұлғалық өсуге дайындауда, эмоциялық интеллект пен әлеуметтік құндылықтарын дамытуда және әрбір жеке тұлғаның әлеуетін толық ашуда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Егорова А.М. Профильное обучение и элективные курсы в средней школе. - СПб.: Реноме, 2012. - 179 с.

2. Лощилова А.А. Развитие экологической ответственности у учащихся восьмого класса средствами элективного курса по географии // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2012. – №. 7 (122). – С. 229-233.

3. Рябцева И. В. Профессиональные пробы в процессе обучения географии // География в школе. - 2007. - №5. – С. 34-38.

4. Теремов А.В. Элективные курсы в профильном обучении школьников. – М., 2017. 120 с.

5. Баранников А.В. Элективные курсы в профильном образовании // Первое сентября. - 2004. - №2. – С. 1-2.

6. Черникова Т.В. Методические рекомендации по разработке и оформлению программ элективных курсов // Профильная школа. – 2005. - №5. – С. 11-16.

7. Шатунова О.В. Программы элективных курсов по технологии. - Елабуга: Изд-во ЕГПУ, 2009. – 21 с.